

Світлана Сисоєва

Педагогічні технології і професійний розвиток особистості

Prace Naukowe. Pedagogika 8-9-10, 741-754

1999-2000-2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Світлана Сисоєва (Kijów)

Педагогічні технології і професійний розвиток особистості

Система неперервної професійної освіти, розбудова якої відбувається в Україні, повинна стати гарантом і засобом розвитку особистості, відтворення інтелектуального та духовного потенціалу нації, визначальним фактором науково-технічного та соціально-економічного прогресу. Аналізуючи проблеми розвитку професійної освіти Н.Г.Ничкало підкреслює, що в усьому світі посилюються певні негативні тенденції в освіті, зокрема, щодо доступу до одержання освіти, ресурсів, які виділяються для цієї мети, соціально-економічного розквітання і зростання розриву в можливостях здобуття освіти. Крім того, зміни в технологіях, економіці, політиці і суспільстві привели до необхідності переглянути цілі, зміст, кваліфікації та методики, що використовуються в усіх освітніх системах. Зміна філософії та ідеології від комунізму і централізованого планування до вільних ринків вимагає нових систем професійної освіти, нових стандартів, програм й навчальних планів. В даний час стандарти професійної освіти і підготовки в усьому світі знаходяться в стадії оновлення, розробки, перегляду та апробації¹. Підкреслимо, що спрямованість України на зміцнення незалежності, демократизацію, соціально-економічні перетворення і входження у європейський освітній простір потребує розвитку системи неперервної професійної освіти на гуманістичних засадах, підвищення якості підготовки фахівців, їх конкурентноздатності і мобільності, що приводить до суттєвого збільшення обсягів, необхідних фахівцю, знань, умінь і навичок при незмінних строках його підготовки (у деяких випадках навіть менших). Така суперечність приводить до необхідності розв'язання проблеми щодо організації навчального процесу у закладах професійної освіти, спрямованості його на розвиток таких особистісних і професійних якостей майбутнього фахівця, які сприяють його творчій, самостійній діяльності, успішній адаптації в нових соціально-економічних умовах. Аналіз міжнародного досвіду показує, що успіх реформування освітніх систем і їх розвиток в умовах соціально-економічних перетворень сьогодення визначається двома провідними

---

¹Ничкало Н.Г.Педагогіка вищої школи: крок у майбутнє/Сучасна вища школа: психолого-педагогічний аспект/ Монографічне видання за ред. Н.Г.Ничкало.–К.:ВППОЛ, 1999.– 450 с.

тенденціями: гуманізацією і технологізацією освітньої діяльності². Технологічність освітнього процесу виступає сьогодні показником його якості. Тому актуальними проблемами педагогіки професійної освіти є: визначення концептуальних підходів до розробки психолого-педагогічних засад технологій навчання у професійній школі; розробка і теоретичне обґрунтування змісту і структури особистісно-орієнтованих педагогічних технологій; виявлення психолого-педагогічних умов ефективного функціонування педагогічних технологій в умовах неперервної професійної освіти. Соціально-економічні перетворення, що здійснюються в Україні, зумовили значні зміни у системі професійної освіти: змінюється її організаційна структура, з'являються нові типи професійних закладів освіти, форми їх фінансування тощо. За таких умов ми виходимо з того, що технологізація освітнього процесу в умовах неперервної професійної освіти повинна сприяти: впровадженню інтегрованих освітньо-професійних програм підготовки і перепідготовки фахівців, які поєднують гуманітарну підготовку з фундаментальною та професійною освітою, впровадженню системи ступеневої професійної освіти; створенню умов для забезпечення фундаменталізації підготовки та індивідуалізації процесу навчання з метою поліпшення якості професійної освіти; інтеграції закладів освіти в системі неперервної професійної освіти (наприклад, інтеграція вищих закладів освіти з середніми закладами освіти, що забезпечують загальноосвітню і допрофесійну підготовку молоді, для поліпшення якості її навчання з метою набуття відповідного рівня кваліфікації майбутнього фахівця); технологічному підходу до організації процесу навчання і виховання в умовах неперервної професійної освіти; орієнтації змісту діяльності регіональних закладів системи неперервної професійної освіти на підготовку та перепідготовку дорослого населення; використанню наукового потенціалу закладів освіти у вдосконаленні методів впровадження освітніх технологій; вдосконаленню взаємодії між підприємствами різних форм власності та закладами системи неперервної професійної освіти; підвищенню професійної мобільності дорослого населення (здатність швидко адаптуватися до потреб ринку праці, упередження безробіття); наданню закладами освіти допомоги соціально-економічній сфері для її розвитку (підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів, консультації, рекомендації в організації бізнесу тощо).

Технологізація освітньої діяльності в умовах неперервної професійної освіти, на наш погляд, повинна спиратися на: визнання людини як особистості та найвищої цінності суспільства, задоволення її освітніх, професійних потреб, розвиток природних обдарувань; органічний зв'язок професійної освіти з національною культурою, історією, традиціями українського народу; демократизацію освіти, перехід до державно-громадської системи управління, її варіативність; відповідність рівня професійної освіти світовому рівню;

²Вільш І.Сукупність сталих індивідуальних рис особистості як критерій обрання професії та функціональноїролі в її межах./ Сучасна вища школа: психолого-педагогічний аспект/ Монографічне видання за ред. Н.Г.Ничкало.–К.:ВІПОЛ, 1999.– С.60–78.

необхідність забезпечення академічної і професійної мобільності фахівця; встановлення нових форм державно-громадського контролю за якістю підготовки фахівців.

За означенням ЮНЕСКО технологія навчання – це в загальному розумінні системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань, з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти. Аналіз наукових джерел по проблемі „технологія” стосовно до освіти, а також узагальнення зарубіжного і вітчизняного досвіду технологізації педагогічної діяльності дозволяє зробити висновок, що поняття „технологія навчання”, „педагогічна технологія” довгий час не мали однозначного тлумачення і використовувалися у теоретичних і практичних інноваційних педагогічних пошуках. Сьогодні у психолого-педагогічній теорії і практиці вживаються різні поняття технології. П.І.Підкасистий зазначає, що основою для технологічного розуміння навчання, окрім програмованого навчання, стали інформатика, кібернетика і системний підхід. Процес навчання стали розглядати широко і системно, а головною ідеєю стала ідея відтворення технології навчання. Разом з тим, у вітчизняній літературі термін „педагогічна технологія” вживається дуже широко. Ним може позначатися напрям у дидактиці, технологічно розроблена система, що навчає, система методів і прийомів деякого викладача, методика і окремі методи виховання [10]. Технологія навчання, як відмічає Т.Н. Ільїна, часто ототожнювалася з використанням технічних засобів навчання і визначалася як „технологія–техніка навчання”. Н.Ф.Тализіна стверджує, що сутність сучасної технології навчання полягає у визначенні найбільш раціональних засобів досягнення поставлених цілей. При цьому навчальний процес розглядається комплексно, як система, в його єдності і взаємозв’язку. С.У.Гончаренко зазначає, що технологію навчання часто трактують як галузь застосування системи наукових принципів до програмування процесу навчання й використання їх у навчальній практиці з орієнтацією на детальні цілі навчання, які допускають їх оцінювання. Він підкреслює, що ця галузь більше орієнтована на учня, а не на предмет вивчення, на перевірку виробленої практики (методів і техніки навчання) в ході емпіричного аналізу й широкого використання аудіовізуальних засобів у навчанні, визначає практику в тісному зв’язку з теорією навчання³. Технологія навчання визначається і як модернізація дидактичної системи на основі вивчення і дослідної перевірки елементів, що її утворюють (Ф.Янушкевич), як системний спосіб організації навчання, що базується на діяльністному підході, і включає упорядковану множину дій і операцій, що забезпечують постановку педагогічних цілей, змістовні, інформаційно-предметні і процесуальні аспекти, спрямовані на засвоєння знань, набуття різного виду умінь, формування особистісних якостей тих, хто навчається (П.І.Самойленко), як комплексну інтегративну систему, яка включає

³Гончаренко С.У. Український педагогічний словник.–Київ: Либідь, 1997.– 331 с.

упорядковану множину операцій і дій, що забезпечують педагогічне цілевизначення, змістовні, інформаційно–предметні і процесуальні аспекти, спрямовані на засвоєння знань, набуття професійних умінь і формування особистісних якостей тих, хто навчається, відповідно до заданих цілей навчання; при цьому технології класифікуються на традиційні і технології активного навчання (Д.В.Чернілевський) [17–29]. Визначається предмет технології навчання – конструювання систем шкільного навчання і професійної підготовки (М.В.Кларін).

Щодо визначень педагогічної технології, то її визначають як мистецтво учителя у створенні, використанні і визначенні всього процесу викладання і засвоєння знань (І.Ф.Прокопенко, В.І.Євдокимов) [11–3], як процес взаємодії учня та викладача, який складається з двох видів діяльності – викладання та навчання, тісно пов’язаних між собою (О.Е.Коваленко) [7], як певний порядок, логічність і послідовність викладу змісту навчання у відповідності до поставленої мети, як певною мірою алгоритмізація спільної діяльності вчителя та учнів у процесі навчання, узгодженість їх дій та взаємовідносин (Н.М.Островерхова, Л.І.Даніленко). Практично всі дослідники проблеми “технології” відзначають, що однією з найважливіших ознак технології навчання є можливість її відтворення.

Ф.Янушкевич виділяє основні ознаки технології навчання, як–то: сучасність; оптимізація навчального процесу; синтез результатів, одержаних у суміжних науках; науковість і можливість відтворення процесу навчання і його результатів [18–38]. Він зазначає, що при побудові навчального процесу на перший план висувається викладач, як конструктор процесу навчання, а однією з основних вимог технологічного підходу до навчання є погляд на навчання як єдиний взаємоев’язаний процес взаємодії педагога і учня [18–35]. Н.М.Островерхова та Л.І.Даніленко як основний детермінуючий фактор розробки та реалізації технології навчання визначають мету уроку [9]. М.В.Кларін підкреслює необхідність розробки проблеми уніфікації технологій навчання і впровадження її у навчальний процес, розв’язання проблеми функцій вчителя у технологічному процесі [6–11]. П.І.Самойленко вважає, що розробка проблеми сучасних технологій слугує передумовою науково обґрунтованих нововведень у сфері освіти, стратегічних рішень у цій многогранній галузі і виділяє елементи сучасної технології навчання (розробка, створення і комплексне використання у навчальному процесі засобів навчання щодо перетворення навчальної інформації у знання й уміння учнів при будь яких формах навчання), виділяє характерні риси сучасних технологій навчання (сучасність, інтегральність і оптимальність; можливість відтворення процесу навчання і його результатів; програмування діяльності викладачів і учнів; комплексне використання сучасних технічних засобів навчання і дидактичних матеріалів, методів, активізуючих діяльність учнів; інтенсивність і ефективність; оптимізованість матеріально-технічної бази навчання; якісна і кількісна оцінка результатів навчання; цілеспрямована активна взаємодія викладача з учнями) [12]. До числа найважливіших

педагогічних категорій, які використовуються у дефініційному апараті технологізації освітньої діяльності, Д.В.Чернилевський відносить цілі, зміст, методи, засоби і організаційні форми навчання, виховання і розвитку учнів. Визначені педагогічні об'єкти знаходяться у постійному взаємозв'язку, утворюючи цілісну структурну єдність – освітньо-виховну систему, або педагогічну технологію. Таким чином, педагогічна технологія Д.В. Чернилевським ототожнюється з освітньо-виховною системою. Зазначимо, що визначення поняття “технологія навчання” Д.В.Чернилевського і П.І. Самойленко подібні. Як бачимо, всі дослідники підкреслюють, що важливого значення у технологізації навчання має постановка цілей. П.І. Підкасистий зазначає, що діагностична постановка цілей навчання конкретної навчальної дисципліни полягає у тому, що мета навчання формулюється у термінах поведінки – дій студентів, які при перевірці викладачем, ЕВМ, експертом можуть бути визначені рівнем їх сформованості. У традиційному підході викладач ставить цілі “неінструментально”, оскільки вони не описують дії студента. Технологічний підхід передбачає, що метою навчання є зміна стану студента: його знань, думок, почуттів, поведінки. Тому загальні цілі навчання при розробці навчальної системи по предмету потребують конкретизації. Основою такої конкретизації слугує відома таксономія цілей Б. Блума. Разом з тим, слід зазначити, що не кожний навчальний матеріал можна таким чином опрацювати, а цілі творчого характеру важко описати в конкретних ознаках, які можуть діагностуватися. Н.В. Борисова на основі порівняльного аналізу застосування у педагогічній науці словосполучень із терміном “технологія” зробила висновок, що найбільшу педагогічну конструктивність має поняття “освітня технологія”. Вона зазначає, що у контексті гуманізації освіти освітні технології повинні мати особистісно-орієнтований характер, формулює ознаки технологічності освітнього процесу та ознаки особистісної орієнтації освітніх технологій. [2]. Н.В. Борисова робить висновок, що у контексті гуманізації освіти освітні технології повинні мати особистісно-орієнтований характер, і формулює ознаки технологічності освітнього процесу (детальний опис освітніх цілей; поетапний опис (проектування) засобів досягнення заданих результатів-цілей; системне застосування психолого-педагогічних і технічних засобів представлення, сприйняття, переробки навчальної і соціо-культурної інформації; системне використання зворотнього зв'язку з метою коректування і оцінки ефективності освітнього процесу; гарантованість результатів; відтворення процесу незалежно від майстерності педагога; оптимальність ресурсів і зусиль, які витрачаються) та ознаки особистісної орієнтації освітніх технологій (пріоритетність цілей особистісного, інтелектуального, діяльнісного і професійного розвитку; акцент на мотивацію досягнень і успіху; акцент на самопроектування і самоуправління; партнерська взаємодія учасників освітнього процесу; діалог як форма і засіб обміну інформацією, особистісними оцінками і цінностями; свобода вибору і особиста відповідальність за вибір всіх учасників освітнього процесу; емоційна

співзвучність і проживання освітніх ситуацій і подій; моделювання діяльності як організаційна основа проектування і реалізації освітнього процесу). Об'єктами технологізації в освітній діяльності за Н.В.Борисовою є: цілі, зміст, організаційні форми сприйняття, переробки і представлення інформації, взаємодії суб'єктів освітньої діяльності, процедури їх особистісно-професійної поведінки, самоуправління і творчого розвитку; продуктами технологізації освітнього процесу – особистісні соціально і професійно значущі алгоритми і стеріотипи поведінки, мірою доцільності і ефективності яких слугує успішність і конкурентноздатність випускників освітньої установи. На наш погляд, заслуговує уваги визначення цієї дослідницею особистісно-орієнтованої освітньої технології як різновида педагогічної діяльності, як процесу і результату створення (проектування) адекватної до потреб і можливостей особистості і суспільства системи соціалізації, особистісного і професійного розвитку людини в освітній установі, яка складається з спеціальним чином зконструйованих під задану мету методологічних, дидактичних, психологічних, інтелектуальних, інформаційних і практичних дій, операцій, прийомів, кроків учасників освітнього процесу, що гарантують досягнення поставлених освітніх цілей і свободу їх свідомого вибору [2]. Поняття „технологія” у педагогіці, вважає Н.В. Борисова, можна розглядати як категорію синтетичного типу на відміну від аналітичних категорій „цілі”, „зміст”, „форма”, „методи”, „засоби”. Теоретичну і практичну значущість освітньої технології вона вбачає у тому, що освітня технологія є ще одним системоутворюючим фактором освітнього процесу і освітньої діяльності, забезпечує їх цілісність, особистісну і соціально-економічну значущість. При цьому можна погодитися з дослідницею щодо доцільності обрання як критерія класифікації організації освітнього процесу класичної триади „методологія–стратегія–тактика”.

У сучасних психолого–педагогічних дослідженнях з проблеми розробки і впровадженнь технологій навчання пропонується така класифікація технологій: методологічні освітні технології (на рівні педагогічних теорій, концепцій, підходів); стратегічні освітні технології (на рівні організаційної форми взаємодії); тактичні освітні технології (на рівні методики, метода прийому). До основних методологічних технологій дослідники, як правило, відносять: теорію поетапного формування розумових дій; проблемне навчання; програмоване навчання; розвивальне навчання; особистісно-орієнтовне і особистісно-діяльнісне навчання; проєктивне навчання; модульне (модульно-рейтингове) навчання; диференційоване (індивідуально-диференційоване) навчання; контекстне навчання; ігрове навчання; концентроване навчання; активне навчання; дистанційне навчання.

Разом з тим, слід зауважити, що незважаючи на активну розробку проблеми технологізації освітнього процесу, у науковців і педагогів сама ідея технологізації навчання визиває неоднозначні реакції. Традиційно праця викладача вважалася „ручним”, немеханізованим процесом. І сьогодні багато хто вважає, що вчити може тільки жива людина, а навчання по своїй природі

не підлягає автоматизації. Разом з тим розвиток технологій навчання показує, що створення системи, що навчає, можливе. Спеціалісти по технологіях розробляють “технологічні пакети”, проекти навчання, а викладачі, працюючи за ними, виконують функції консультантів-організаторів, зосереджуючи свої зусилля на власно педагогічній діяльності – розвитку особистості студента (учня) [10–180]. Однак при цьому постає дійсно не просте питання про співвідношення особистості, творчості і механізації навчання, яке потребує осмислення і вирішення. Ми вважаємо, що головна проблема, яку повинна розв’язати педагогічна технологія – керованість процесу навчання, спрямованого на розвиток особистості.

При виробленні методологічних підходів щодо визначення самого поняття „технологія” з точки зору предмета педагогічної науки, на наш погляд, доцільно звернутися до основних ключових понять, які синтезуються різними авторами при визначенні поняття „технологія”. За означенням, прийнятим ХХ сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО, під освітою розуміють процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, при якому вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання. Як підкреслює С.У.Гончаренко, в освіті завжди є як формальний аспект, тобто духовна діяльність або духовна здатність (яка розглядається поза залежністю від відповідного даному часу матеріалу), так і матеріальний, тобто зміст освіти⁴. Освіта як захист проти сил, що „знеособлюють” людину, в демократичному суспільстві стає питанням життя як для окремих людей, так і для всього суспільства в цілому. І.А.Зязюн слушно зауважує, що проблеми духовного розвитку людини сьогодні, по суті, стали обов’язковою умовою виживання суспільства. Усі наші сучасні біди мають, як правило, одну причину – дефіцит культури і моральності, дефіцит доброти і милосердя, краси людських стосунків⁵. Тому в процесі здобуття освіти як загальної (початкової і середньої), так і спеціальної, яка спрямована на озброєння людини професійними знаннями, вміннями і навичками, інваріантною, на наш погляд, залишається необхідність реалізації її головної функції – формування особистості, котра поєднує набуті загальні і професійні знання і вміння із здатністю до творчого їх застосування і такими особистісними якостями, як моральність і духовність. Освіта (загальна, політехнічна, професійна тощо) з вищевиділеною інваріантною складовою є результатом навчання (цілеспрямованого двостороннього (викладач-вихованець) процесу передачі і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини) і виховання (процесу цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовленого законами суспільного розвитку, дією багатьох об’єктивних і суб’єктивних факторів) [4–53]. У процесі навчання і виховання відбувається розвиток особистості і її соціалізація. Таким чином можна

⁴Гончаренко С.У. Український педагогічний словник.–Київ: Либідь, 1997.–24 с.

⁵Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії: Навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів.– К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997.– 21 с.

зробити висновок, що генеральним по відношенню до інших є поняття освітньої технології. Технології навчання і виховання є педагогічними технологіями, оскільки їх розробка і реалізація відбувається на основі законів психолого-педагогічної науки і вони реалізуються безпосередньо у навчально-виховній взаємодії викладача і вихованця. Отже ієрархію понять можна подати так: освітня технологія – педагогічна технологія (технології навчання і виховання). Щодо співвідношення понять „технологія навчання” і „методика навчання”, то останнє є значно вужчим по відношенню до першого і вживається у значенні учення про методи навчання [4–206]. Дискусивним залишається питання щодо можливості відтворення педагогічної технології будь яким педагогом незалежно від рівня його педагогічної майстерності. На наш погляд, реалізація педагогічної технології, спрямованої на творення особистості учня (студента), значною мірою зумовлюється особистісними і професійними якостями того, хто навчає і виховує, рівнем його фахової підготовки, загальною культурою, комунікативними якостями, рівнем педагогічної техніки тощо.

Ми визначаємо *педагогічну технологію* як процес створення адекватної до потреб і можливостей особистості і суспільства теоретично обгрунтованої навчально-виховної системи соціалізації, особистісного і професійного розвитку і саморозвитку людини в освітній установі, яка, внаслідок упорядкованих професійних дій педагога при оптимальності ресурсів і зусиль всіх учасників освітнього процесу, гарантовано забезпечує ефективну реалізацію свідомо визначеної освітньої мети та можливість оптимального відтворення процесу на рівні, який відповідає рівню педагогічної майстерності педагога. У контексті гуманізації освіти і, в принципі, згідно самого визначення поняття „освіта” (ЮНЕСКО) освітні технології є особистісно орієнтованими, а тому не можуть не сприяти розвитку людини. За таких умов виділення окремо технологій розвитку особистості доцільно лише, на наш погляд, у випадку розвитку її творчих здатностей, оскільки процес формування творчої особистості має свої специфічні риси і закономірності. У навчально-виховному процесі технології розвитку творчих якостей особистості інтегруються у технології навчання і виховання, зміщуючи акценти поставлених цілей, і значною мірою ефективність їх впровадження зумовлена підготовленістю викладачів до педагогічної творчості.

На основі ґрунтовного теоретичного аналізу визначень педагогічної творчості у психолого-педагогічній літературі ми дійшли висновку, що педагогічна творчість є цілісний процес професійної реалізації та самореалізації педагога в освітньому процесі. Центральною ланкою педагогічної творчості є особистісно-орієнтована розвивальна взаємодія суб’єктів навчально-виховного процесу, зумовлена специфікою психолого-педагогічних взаємовідносин між ними і спрямована на розвиток їх творчого потенціалу. Ми вважаємо, що педагогічну творчість доцільно характеризувати двома рівнями [3]. Перший рівень – це творчість, яка іманентно притаманна професії педагога внаслідок: нестандартності і неповторності (абсолютної)

повсякденних проблем педагогічної практики; неможливості абсолютно точного прогнозу наслідків педагогічної діяльності; широти комунікативного кола педагога; обмеженості часом педагогічного процесу. Наслідками педагогічної творчості другого рівня є подальший розвиток творчого потенціалу суб'єктів навчально-виховного процесу. Принципова відмінність творчості (наукової, художньої тощо) від педагогічної творчості, на наш погляд, полягає у тому, що педагогічна творчість може здійснюватися на рівні вибору та конструювання з відомого й набутого педагогічного досвіду. Саме це відкриває шлях до технологізації педагогічної творчості: створення технологій творчого розвитку суб'єктів педагогічної взаємодії як технологій кращого вибору й конструювання. *Технології педагогічної творчості* це педагогічні технології, у яких метою упорядкованих професійних дій педагога є створення адекватної до потреб і можливостей особистості і суспільства теоретично обгрунтованої розвивальної навчально-виховної системи, яка при оптимальності ресурсів і зусиль всіх учасників навчально-виховного процесу, гарантовано забезпечує реалізацію і самореалізацію творчих здатностей суб'єктів педагогічної взаємодії, позитивну динаміку їх особистісного і професійного творчого розвитку, можливість оптимального відтворення процесу на рівні, який відповідає рівню педагогічної майстерності педагога. За таких умов технології педагогічної творчості як особистісно-орієнтовані є засобом професійного творчого розвитку суб'єктів освітнього процесу.

Особистісна орієнтація педагогічної технології передбачає її спрямованість на особистісний і професійний розвиток людини у процесі здобуття нею освіти. Разом з тим, як відзначає А.М.Алексюк, при вирішенні означеної проблеми в освітньому процесі закладів професійної освіти, зокрема вищої школи, спостерігаються дві суперечливі й водночас тісно пов'язані між собою тенденції⁶ [1–304]. З одного боку багатство змісту й форм вияву навчально-виховного процесу, розмаїття інформації, яка надходить до студентів, виробнича праця, суспільно-політична діяльність створюють сприятливі умови для розвитку особистості, разом з тим, завдання професійної освіти (монотехнізм), вузький професіоналізм, утилітарність навчальних планів, характерні для окремих спеціальностей і програм, відсутність вільного позалекційного часу для задоволення своїх непрофесійних інтересів і потреб гальмує розвиток особистості майбутнього спеціаліста. Соціологічні дослідження свідчать, що чимало студентів використовують свій вільний час цілковито для підготовки до семінарських, практичних, лабораторних занять, для вирішення хоча й дуже важливих, але все ж вузькопрофесійних завдань. У наслідок цього професійний заклад освіти на практиці сприяє однобічній професійній орієнтації студентів, далеко не повною мірою реалізуючи мету всебічного їх розвитку. Тому, одне з найважливіших завдань практичної

⁶Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник.–К.:Либідь, 1998. – 304 с.

і теоретичної педагогіки неперервної професійної освіти полягає в усуненні цього протиріччя [1–305].

Друга проблема в організації навчального процесу, спрямованого на розвиток особистості майбутнього фахівця, виникає у наслідок необхідності переорієнтації викладачів закладів професійної освіти на суб'єкт–суб'єктну взаємодію в освітньому процесі. У традиційній системі навчання викладач самостійно тлумачить всі істини і знає відповідь на всі питання. Він повчає студента (учня), він же перевіряє, наскільки студент (учень) усвідомив істину. Тому традиційний педагогічний процес по суті перетворюється у монолог викладача, який на лекціях розповідає, а на екзаменах перевіряє знання студентів (учнів). Така модель освіти ґрунтується на сциєнтизмі (орієнтації на науку), диференціації знань по предметах (навчальних дисциплінах), монологізмі і авторитаризмі (педагогічний процес йде з домінантою викладача), утилітаризмі (освіта „для”), не формує ціннісного (аксіологічного) мислення, відповідальної свідомості, а тому не відповідає стану суспільства кінця ХХ століття, культура якого вже не є культурою галузевою, а культурний розвиток відбувається під знаком інтеграції. У такій культурі формується новий тип раціональності, орієнтований на інновації і звернений до інтересів і цінностей індивіда. Сучасна культура – це культура діалогу, в процесі якого формується особистість. Президент Академії педагогічних наук України В.Г.Кремінь підкреслює, що освітньо-педагогічні зміни в національному масштабі відбуваються у контексті загальноцивілізаційних трансформацій, зумовлених як широким розповсюдженням нових освітніх технологій, заснованих на використанні можливостей сучасної комп'ютерної техніки, так і суттєвим розширенням можливостей і потреб в індивідуальному, особистісному розвитку людини⁷. За таких умов необхідність перебудови педагогічного простору у всіх закладах освіти очевидна.

До вирішення означеної проблеми можна наблизитися, якщо поставити питання про необхідність професійно-творчої підготовки фахівця в умовах неперервної професійної освіти, оскільки, професійний розвиток майбутнього спеціаліста значною мірою пов'язаний з розвитком його творчого потенціалу. Професійно-творчу підготовку фахівця ми розглядаємо як цілісний процес його особистісного і професійного становлення, основою якого є навчально-пізнавальна діяльність, спрямована на розв'язання діалектичного протиріччя між „старим і новим” в умовах діалогу викладача і студента (учня). Діалог, як зазначає П.І.Сікорський, передбачає досягнення порозуміння, позиційної згоди під час розв'язання будь-якої суперечності [13]. Не вишукування причин для загострення суперечностей, а спільний пошук істини, намагання наблизити протилежні позиції – основа принципу діалогу культур. Діалогова взаємодія не тільки необхідна умова розв'язання суперечностей, а й передумова демократизації і гуманізації освітнього процесу. Принцип діалогової взаємодії

⁷Кремінь В.Г. Національна освіта як соціокультурне явище//Учитель, 1999.–№11–12.– С.10.

дає змогу перетворити учня з об'єкта в суб'єкт навчання, створити на навчальних заняттях атмосферу партнерства і співробітництва, спонукає педагогів до систематичного підвищення свого професійного рівня. Отже, принцип діалогової взаємодії передбачає не лише позитивне сприйняття і толерантне ставлення до протилежної думки, погляду, позиції, а й пошук спільної узгодженої основи протилежних сторін, об'єднання зусиль для розв'язання проблеми.

Професійно-творча підготовка майбутнього фахівця є умовою його всебічного розвитку на етапі професійної підготовки, оскільки в процесі творчості реалізуються творчі можливості особистості, здійснюється їх розвиток, а сам процес змінює суб'єкт творчості. Рівень розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця позначається не тільки на його професійній діяльності, а й на самому процесі його життя, самореалізації як засобу самоутвердження через самовираження і саморозвиток. При цьому зазначимо, що в різних видах активності особистості (пізнавальній, світоглядній, трудовій, комунікативній і емоціональній) зберігається (тобто є інваріантною) її творча суть: пошуково-перетворююча спрямованість. Саме тому, професійно-творча підготовка майбутнього фахівця апріорі забезпечує розвиток якостей, в яких проявляється відношення суб'єкту до світу і до самого себе, його спосіб самоствердження, вища ступінь активності. Зазначимо, що творчість виступає тільки у взаємозв'язку продуктивного і репродуктивного, вона включає не тільки безпосередньо результативні дії, але й мотиви, відношення, погляди, переживання, самосвідомість. Саме мотиви є стимулом дій механізму творчості, а тому результати творчої діяльності не завжди є соціально значущими і новими у прямому розумінні цих слів. Студентська творчість, самодіяльна, індивідуальна творчість „для себе” не має, як правило, суспільної цінності. Новизна тут полягає в самостійному підході до створення вже відомого, в індивідуальному відкритті. Слід підкреслити, що підґрунтям будь-якої творчості є конкретні знання, уміння і навички. Це має суттєве значення для вирішення проблеми розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців.

Орієнтація на професійно-творчу підготовку фахівця потребує розробки і впровадження нових педагогічних технологій у навчальний процес загальноосвітньої і професійної школи, що дозволить, на наш погляд, значною мірою подолати основний недолік технологічного підходу – орієнтацію на репродуктивний тип навчання.

Ми вважаємо, що важливими елементами технологій професійно-творчої підготовки фахівців повинні стати викладач-тьютор і сучасні технічні засоби навчання. Викладач-тьютор – це педагог у повному сенсі цього слова, а не викладач навчальної дисципліни. На відміну від останнього, викладач-тьютор працює не на знання певної інформації, а с творчою ситуацією, в якій у студента народжується власна думка. Головна мета – активізація пізнавальної самостійності студентів у ході діалогу „викладач-студент” в ситуації „народження власної думки”. Разом з тим, персональний комп'ютер

у педагогічному просторі вищої школи повинен замінити викладача навчальної дисципліни у його ролі транслятора інформації. Зауважимо, що проникнення в освіту нових інформаційних технологій змушує подивитися на дидактичний процес як на процес інформаційний. Інформатизація освіти – частина інформатизації суспільства, процесу, який прийняв характер інформаційного вибуху або революції з середини ХХ століття, що дає підстави характеризувати сучасне суспільство як інформаційне. В усіх сферах людської діяльності зростає роль інформаційних процесів, підвищується потреба в інформації і в засобах для її вироблення, обробки, зберігання і використання. Інформація стає науковою і філософською категорією поруч з такими категоріями як час, енергія, матерія. Зростання потреби в інформації і збільшення потоків інформації у людській діяльності зумовлює появу нових інформаційних технологій, теоретичною основою розробки яких є інформатика, кібернетика, теорія систем і дидактика [10].

Наші дослідження показують, що ефективність професійно-творчої підготовки значною мірою залежить від урахування при технологізації навчального процесу основних закономірностей і етапів творчого процесу, оскільки основним етапам творчого процесу відповідають різні складові кінцевого продукту творчої діяльності студентів (учнів), що забезпечує можливість педагогічного управління та самоуправління цим процесом. Нами розроблено психолого-педагогічну структуру творчої навчальної діяльності, яка враховує закономірності творчого процесу (бажання, жива зацікавленість, ентузіазм, потяг до формулювання проблеми, психологічна готовність до її вирішення; наявність знань, умінь та навичок, необхідних для чіткого усвідомлення і формулювання завдання; зосередження зусиль та пошуки додаткової інформації для розв'язування завдання. На цьому етапі завдання може бути або вирішено, або ні. Якщо завдання не вирішується відбувається перехід до наступних етапів: інкубація: уявний відхід від вирішення проблеми, переключення на інші види діяльності; еврика, осяяння або інсайт: це не завжди розв'язок, а може лише перший крок до розв'язання завдання, за яким будуть необхідні інші; перевірка) [15–98]. Ми дійшли висновку, що закономірності розвитку творчого потенціалу особистості накладають певні вимоги на технології викладання і розробки змісту навчальної дисципліни, на організацію творчої навчально-пізнавальної діяльності студентів (учнів).

Література

- Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник.–К.:Либідь, 1998. – 560 с.
- Борисова Н.В. Технологичность образовательного процесса как показатель его качества.// Среднее профессиональное образование, 1998.–№ 3.– С.17–20.
- Гиргинов Г. Наука и творчество.–М.:Прогресс, 1979.–С.65–67.
- Гончаренко С.У. Український педагогічний словник.–Київ: Либідь, 1997.– 376 с.

- Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії: Навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів.– К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997.– 302 с.
- Кларін М.В. Педагогическая технология в учебном процессе.–М.:Знание, 1992.–№ 6.–С.10–11.
- Коваленко О.Е. Методичні основи технології навчання: теоретико–методологічний та практичний аспекти викладання дисциплін електроенергетичного циклу.–Х.:Основа, 1996.– 184 с.
- Кремень В.Г. Національна освіта як соціокультурне явище//Учитель, 1999.–№11–12.– С.10–17.
- Островерхова Н.М., Даніленко Л.І. Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально–педагогічний аспект: Монографія.–К.: Школяр, 1995.– 302 с.
- Педагогика. Учебное пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей / Под ред. П.И.Пидкасистого.–М.: Педагогическое общество России, 1998.– 640 с.
- Педагогічна технологія: Посібник/ І.Ф.Прокопенко, В.І.Євдокимова.– Харків: Основа, 1995.– 105 с.
- Самойленко П.И. Системно–деятельностный подход к разработке и внедрению обобщенных технологий обучения.// Среднее профессиональное образование, 1998.–№3.– С.27. С.25–38.
- Сікорський П.І. Методологічні підходи до розв’язання суперечностей педагогічного процесу.// Шлях освіти, 1999.–№ 2.–С.5–10.
- Сисоева С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня: Монографія.–К.: Поліграфкнига, 1996.– 406 с.
- Сисоева С.О. Педагогічна творчість: Монографія.– Х.–К.: Книжкове видавн. „Каравела”, 1998.– 150 с.
- Сучасна вища школа: психолого–педагогічний аспект/ Монографічне видання за ред. Н.Г.Ничкало.–К.:ВПОЛ, 1999.– 450 с.
- Чернилевский Д.В., Филатов О.К. Технология обучения в высшей школе. Учебное издание./ Под ред. Д.В.Чернилевского.–М.: „Экспедитор”, 1996.–288 с.
- Янушкевич Ф. Технология обучения в системе высшего образования./ Пер. с польск. О.В.Довженко.– М.: Высш. школа, 1986.– 136 с.

Сисоева Світлана

Педагогічні технології і професійний розвиток особистості

Резюме

У статті на основі ґрунтовного теоретичного аналізу розглядається проблема технологізації освітнього процесу в умовах неперервної професійної освіти; показано, що технологізація і гуманізація навчання є провідними тенденціями розвитку сучасної системи освіти; проаналізовані шляхи і засоби застосування педагогічних технологій щодо професійного розвитку особистості майбутнього фахівця.

Swietłana Sysoiewa

Technologie pedagogiczne i zawodowy rozwój osobowości

Streszczenie

W artykule na podstawie gruntownej teoretycznej analizy rozpatruje się problem technologizacji procesu kształcenia w warunkach ciągłego kształcenia zawodowego; pokazano, że technologizacja i humanizacja nauczania są przewodnimi tendencjami rozwoju współczesnego systemu oświaty; przeanalizowano drogi i zastosowania technologii pedagogicznych odnośnie do zawodowego rozwoju osobowości przyszłych specjalistów.